

Bij het werken in de tuin kom je ze vanzelf tegen. Soms onder een stuk hout of een stapel stenen, of gewoon in het voorjaar in je vijver: kikkers, padden en salamanders. En als je in de buurt van een natuurterrein woont en je tuin niet al te netjes onderhoudt, dan maak je zelfs kans op ringslangen en hazelwormen. Jawel, zomaar in je tuin...

Hoe maak je je tuin aantrekkelijker voor salamanders, kikkers, padden, hagedissen en slangen?

Tuinieren voor amfibieën en reptielen

Amfibieën (salamanders, kikkers en padden) en reptielen (hagedissen en slangen) hebben een verborgen levenswijze en zijn dus niet gemakkelijk waar te nemen. Toch is er in Nederland bijna geen tuin te vinden waarin geen amfibieën voorkomen. Welke soorten je kunt verwachten is afhankelijk van waar je in Nederland woont én van de

WELKE SOORTEN KOMEN VOOR IN MIJN TUIN?

Amfibieën zijn, uitgezonderd de groene kikkers, bijna uitsluitend 's nachts actief. Alleen tijdens de voortplantingsperiode zijn enkele soorten ook overdag actief. Wie dus wil weten welke soorten er in zijn tuin voorkomen, zal er 's nachts met een zaklantaarn op uit moeten. In je vijver zijn amfibieën in het voorjaar vooral 's nachts vaak gemakkelijk te vinden door rustig de oevers af te zoeken en in het water te schijnen. Op een avond met weinig wind vind je na een regenbui padden en kikkers op het land.

Er bestaat een truc om overdag soorten te vinden. Door op veel verschillende plaatsen dakpannen, stukken tapijt, platte stenen of planken neer te leggen creëer je schuilgelegenheden. Amfibieën en reptielen verschuilen zich hier graag onder en liggen dan letterlijk tussen hun voedsel: wormen, naaktslakken en spinnen. Je vindt ze dan door de materialen regelmatig om te draaien.

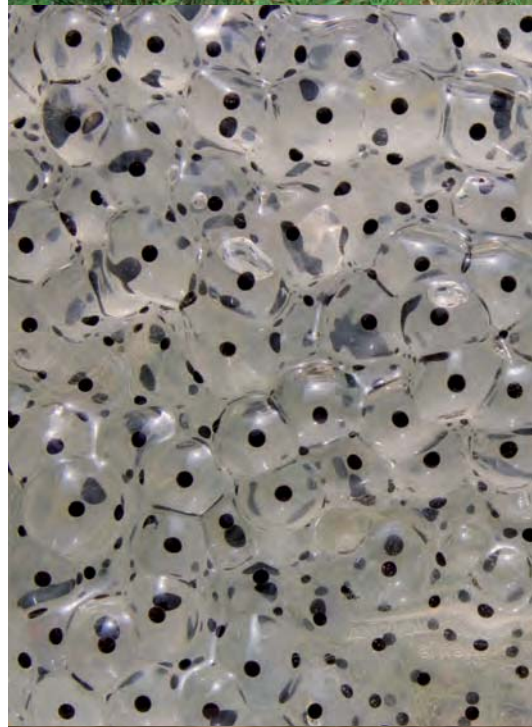
Reptielen liggen, als het niet te warm is, overdag graag in de zon. Zonnende reptielen zijn te vinden door rustig langs geschikte randen te lopen en enkele meters vooruit te kijken. Uitgebreide informatie over het inventariseren van amfibieën en reptielen staat in het boek *Praktisch natuurbeheer: amfibieën en reptielen*. Zie kader op pagina 52.

ligging van je tuin ten opzichte van natuurterreinen in de buurt. Bij het inrichten en onderhouden van je tuin er is van alles mogelijk om het de herpetofauna (amfibieën en reptielen) naar de zin te maken.

BELANG VAN TUINEN VOOR AMFIBIEËN

Tuinen vormen in Nederland een belangrijk en onderschat leefgebied voor amfibieën en soms ook voor reptielen. Op plaatsen waar geschikte voortplantingsplaatsen ontbreken, kunnen tuinvijvers essentieel zijn voor het voortbestaan van populaties van bruine kikker en kleine watersalamander. Tuinen in de buurt van landgoederen waar ringslangen voorkomen, zijn vaak een belangrijk onderdeel van het biotoop van deze soort, zeker als composthopen aanwezig zijn waarin ze eieren kunnen afzetten. Kamsalamanders kunnen vrij gemakkelijk tuinvijvers koloniseren en hier een duurzame populatie opbouwen.

Natuurgebieden zijn in ons land vaak van elkaar geïsoleerd door landbouwgebieden en bebouwing (lees: huizen met tuinen). Anders dan vaak gedacht wordt, zijn tuinen, mits niet al te netjes ingericht, een beter biotoop voor de herpetofauna dan landbouwgebieden. Door intensivering van de landbouw zijn juist landbouwgronden meestal ongeschikt als verbindingzone. Tuinen kunnen hier dus een belangrijke functie vervullen als ecologische verbindingzone tussen natuurgebieden. Maar niet alle tuinen zijn geschikt voor amfibieën en reptielen, een tuin is wel geschikter te maken...

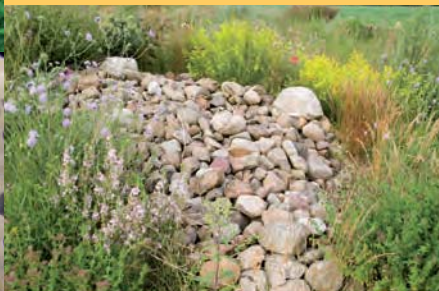

Boven: Een natuurlijke tuinvijver met geleidelijke oevers is zeer geschikt voor amfibieën.

Midden: Kikkerdril van de bruine kikker. Elk vrouwtje zet in het vroege voorjaar één klomp eieren af. Door het aantal klompen te tellen weet je hoeveel vrouwtjes eieren hebben afgezet. Dit is een maat voor de aanwezige populatie.

Onder: De bastaardkikker is algemeen en koloniseert gemakkelijk niet te kleine tuinvijvers. Vanaf half mei zijn dan de voortplantingskoren van kwakende mannetjes te horen.

Een grote steenhoop van veldkeien is optimaal als schuilplaats en overwinteringsplek voor amfibieën en reptielen.

VIJVER VOOR AMFIBIEËN

Amfibieën zijn voor de voortplanting afhankelijk van geschikte voortplantingswateren. Om je tuin aantrekkelijk te maken voor amfibieën is de aanleg van een geschikte tuinvijver een voorwaarde. Een tuinvijver is een poel in het klein en dus gelden bij aanleg dezelfde eisen als voor alle andere voortplantingswateren van amfibieën: zoveel mogelijk zon, bij voorkeur niet onder bomen of struiken (bladval), niet dieper dan 60-80 centimeter, glooiende oever met ondiepe oeverzone, veel water- en zuurstofplanten, geen vissen en bij voorkeur geen pompen of watervallen.

Welke amfibieën in je vijver terechtkomen, hangt af van de plek waar je woont. De bruine kikker, bastaardkikker, gewone pad en kleine watersalamander weten een geschikte tuinvijver meestal snel te vinden. Wie op een plek woont in de buurt van een gebied waar bijzondere soorten voorkomen, kan ook die in zijn vijver verwachten. Zo zijn er tuinvijvers met kamsalamander, alpenwatersalamander, heikikker, poelkikker en zelfs boomkikker en knoflookpad. Ook ringslangen worden regelmatig bij tuinvijvers gezien.

LANDBIOTOOP: KLEINSCHALIG MOZAÏEK

Amfibieën, uitgezonderd de groene kikkers, leven buiten de voortplantingsperiode op het land. Hier brengen ze verreweg het

GEEN SOORTEN UITZETTEN

De vroedmeesterpad komt in Nederland van nature uitsluitend in Zuid-Limburg voor. Het is een beschermde soort die op de Rode Lijst staat als kwetsbaar. Het is een populaire soort bij tuinliefhebbers, mede vanwege de melodieuze roep, die vanaf april tot diep in de zomer op warme avonden te horen is. Uitgezette populaties blijken het vaak goed te doen in tuinen en parken. Blijkbaar stelt de soort niet zulke hoge eisen. Natuurlijk is het best leuk om deze muzikale padjes in je achtertuin te hebben. Toch is het uitzetten van soorten altijd af te wijzen. Ten eerste is het strafbaar om beschermde diersoorten in je tuin(vijver) uit te zetten. Introductie kan het natuurlijk evenwicht verstoren: de geïntroduceerde soort hoort niet in het ecosysteem thuis en kwam er vroeger ook niet voor. Inheemse soorten kunnen door uitzettingen in hun voortbestaan worden bedreigd, niet alleen door concurrentie, maar ook doordat door uitzettingen bijvoorbeeld ziektes kunnen worden geïntroduceerd.

grootste gedeelte van hun leven door.

Behalve een geschikte tuinvijver is dus ook het landbiotoop belangrijk. Voor amfibieën, maar ook voor ringslangen en hazelwormen, is een (natuur)tuin met een kleinschalig mozaïek optimaal. Denk hierbij aan een wat 'rommelige' tuin met veel afwisseling van begroeide en onbegroeide plaatsen die geleidelijk in elkaar overgaan, zodat een gunstig microklimaat aanwezig is. Kies bij voorkeur voor inheemse planten, struiken en bomen. Deze trekken meer insecten aan (voedsel voor amfibieën). Maak je tuin nooit 'winterklaar' door bladeren en uitgebloeide stengels van planten te verwijderen. Deze zijn juist van belang voor de overwintering van allerlei ongewervelde dieren. Een dikke laag bladeren isoleert bovendien de bodem, zodat de vorst minder diep in de grond doordringt. De bladeren worden later in het jaar vanzelf weer afgebroken door bacteriën, schimmels en ongewervelden. De aanwezigheid van een dikke strooisellaag is heel erg belangrijk voor amfibieën en reptielen!

Composthoppen, bladhoppen, houtstapels en stapels stenen of dakpannen verhogen de structuurvariatie van je tuin. Onder deze materialen is veel voedsel te vinden (wormen, spinnen en andere ongewervelden), het is er koel en vochtig en dus ook geschikt als schuilplaats en (indien vorstvrij) vaak ook als overwinteringplek. Niet iedereen is natuurlijk gecharmeerd van een stapel hout of een berg stenen in z'n tuin. In de meeste tuinen is echter wel een rommelhoekje te vinden waar zoiets niet opvalt. Eventueel kun je het geheel aan het zicht onttrekken door er niet bladverlie-

zende inheemse struiken (hulst, taxus) voor te planten, een schutting met klimop te plaatsen of het geheel af te dekken met een laag bladeren of compost.

OVERWINTERING

Amfibieën en reptielen zijn koudbloedige dieren. Dit betekent dat hun lichaamstemperatuur afhankelijk is van de omgevingstemperatuur. In de winter moeten ze dus een vorstvrije schuilplaats opzoeken om te voorkomen dat ze bevriezen. Soorten die op het land overwinteren moeten in de bodem kunnen verdwijnen. Van de algemene soorten kan alleen de gewone pad zichzelf ingraven. De andere soorten gebruiken vaak (verlaten) holletjes van muizen om in de bodem te verdwijnen. Ook in kruipruimtes en spouwmuren van huizen kunnen amfibieën vorstvrij overwinteren. Zorg er dus voor dat deze plaatsen

toegankelijk blijven. In veel tuinen zijn echter onvoldoende geschikte overwinteringsplaatsen aanwezig. Zo'n plek moet in de bodem liggen, voldoende vochtig zijn, vorstvrij en boven de hoogste grondwaterstand liggen.

Behalve een geschikte tuinvijver is het aanleggen van een of meerdere overwinteringsplaatsen het beste wat je kunt doen voor de amfibieën (en eventueel reptielen) in je tuin. Hoe ga je te werk? Kies eerst een beschutte plek in je tuin en graaf hier een flinke kuil van minimaal 80 centimeter diep. De aarde deponeer je als een ringwal aan de noord- en oostzijde van de kuil (waar de koude wind vandaan komt). Vervolgens vul je de kuil op met flinke stenen, grof puin, oude dakpannen en/of stammen hout. Ook takkenbossen voldoen maar deze verteren sneller, waarna de kuil niet meer geschikt is en opnieuw moet

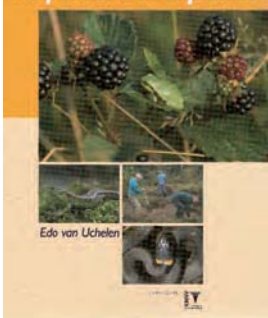
worden opgebouwd. Het materiaal moet tenminste een meter hoog zijn. Dek het geheel af met een dikke laag bladeren of stro en klaar is de overwinteringskuil.

Als de grondwaterstand in de winter hoog is ga je anders te werk: graaf je kuil tot net boven de grondwaterstand. Aan de noord- en oostzijde van de kuil leg je een flinke aarden wal aan (ook grond van elders aanvoeren). Verder ga je te werk als hierboven beschreven. In plaats van een overwinteringskuil heb je nu een overwinteringshoop gemaakt, gelegen boven de grondwaterstand.

Edo van Uchelen is bioloog en eigenaar van een reisbureau. Zijn vrije tijd besteedt hij grotendeels als amateur-herpetoloog, zowel in Nederland als daarbuiten. Alle foto's bij dit artikel (uitgezonderd die van de ringslang) zijn genomen in de tuin van de auteur.

MEER LEZEN OVER (NATUUR)BEHEER VOOR AMFIBIEËN EN REPTIELEN?

Praktisch natuurbeheer: amfibieën en reptielen

Het boek *Praktisch natuurbeheer: amfibieën en reptielen* van Edo van Uchelen behandelt maatregelen die van belang zijn voor padden, kikkers, salamanders, hagedissen en slangen. Het gaat daarbij om vragen als: Wanneer

is het nodig om te plaggen, te begrazen of te maaien? Hoe leg ik een poel aan? Hoe maak ik een bosrand aantrekkelijk voor amfibieën en reptielen? Natuurlijk komt ook aan bod hoe de effecten van de maatregelen te monitoren zijn en hoe en waar je de soorten in je tuin kunt vinden. Soorten als kam-salamander, rugstreeppad, poelkikker, boomkikker, knoflookpad, hazelworm, ringslang en levendbarende hagedis komen af en toe ook in tuinen voor. Deze bijzondere soorten stellen specifieke eisen aan hun leefomgeving. Juist daarover lees je alles in dit boek.

Ook indien je regelmatig vrijwilligerswerk doet in de natuur komt dit boek van pas. Het geeft inzicht in het hoe en waarom van de maatregelen en beschrijft bijvoorbeeld ook hoe je een eiafzetplek kunt maken voor zandhagedissen of een broeihoop voor ringslangen.

Het praktische boek van Edo van Uchelen is uitgegeven bij KNNV Uitgeverij, ISBN 978-90-5011-233-8, prijs € 29,95 (ledenprijs € 26,95), bestelcode D101.

Vergissingsparing van bruine kikker en gewone pad. Deze amplexus (omklemming tijdens de voortplanting) levert geen nakomelingen op!

Ringslangen leven van amfibieën. De ringslang wordt, binnen zijn verspreidingsgebied, regelmatig bij tuinvijvers waargenomen. ALLE FOTO'S BIJ DIT ARTIKEL: EDO VAN

UCHELEN